

NİSÂ 34. ÂYETİ ÜZERİNE MÜLÂHAZALAR (4)

SÂLİHALAR

Anlamaya çalıştığımız Nisâ sûresinin 34. âyeti de her bir Kur'an âyeti gibi ne içinde geçtiği pasajın öncesinden ve sonrasında ne de Kur'an'ın tamamından kopartılarak bağımsız olarak anlaşılır. Fakat bu çalışma Nisâ 34. âyetini tüm bağlantılarıyla ortaya koyup âyetin ne dediğini söylemektense ne demediğini göstermeyle sınırlı kalacaktır. Çünkü günümüzde ve geçmişte yaşayan müminler âyetin dediği şeyler üzerinden değil demediği şeyler üzerinden hayatlarını ve tasavvurlarını inşa etmişlerdir. Meselâ, *kadının dövülmesi* tartışması âyetin dedikleri üzerinden değil demedikleri üzerinden edinilmiş bir tartışmadır.

Nisâ 34. âyet, sûrenin en başından beri yetimlerin hukukundan mirasa kadar uzanan meseleleri ele alan âyetlerin bir parçasıdır. Nisâ sûresinin 34. âyetini “kadına çoban tayin etmek ve hırçınlık yaptığında döverek onu yola getirmek” çerçevesine taşıyanlarla bu âyetten önceki ve sonraki âyetlerde bahsedilen; yetimlerin miraslarına sahip çıkma, yetimleri evlendirme, evlenmesi yasak olanlar, kölelik-câriyelik, çok eşlilik, kadının mirası, erkeklerin mirası, fâhiş davranışlarda bulunanların tespiti ve cezalandırılması, şahitlik gibi meseleleri “fıkıh” adı altında Arap Câhiliye devrine yakışır bir çerçeveye taşıyanlar aynı kişilerdir. Bunlar aynı kişiler olmasa bile Kur'an'a verdikleri değer açısından aynı yolun yolcusudurlar. Kur'an üzerinden devâsâ bir fıkıh müktesebâtı oluşturulmuştur ama bu müktesebat yığımında Kur'an sadece kenar süsü olarak kullanılmıştır. Çünkü daha işin en başında “Kur'an rivâyetsiz anlaşılabilir.” prensibiyle hareket eden ulemâ, Kur'an'ın açtığı fıkıh alanlarını rivâyetle doldurarak Kur'an'a yer bırakmamıştır. Hatta bir adım daha ileri giderek rivâyetleri de ötelemiş; merkezine biri diğerini tutmayan, biri diğerinden daha karanlık ulemâ görüşlerini almıştır. Nisâ sûresinin açtığı fıkıh alanlarına önce şu rivâyetleri taşıyarak hakkında hukuk belirledikleri kadınlara varlık içinde durmaları gereken yer belirlenmiştir:

Peygamber buyurdu ki: “Herhangi bir kimseye secde etmesini emredek olsaydım, kadına kocasına secde etmesini emrederdim.”

Kaynak: Ebu Davud, Nikah 40; Tirmizî, Rada' 10; İbn Mâce, Nikah 4; Müsned IV, 381, V, 228, VI, 76)

(Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'an, c.5.s.173)

Yüce Allah; “Kadınlara” buyruğunda, insanların nefisleri onlara çokça arzu duyduğundan önce kadınları söz konusu ederek başladı. Çünkü kadınlar “şeytanın attığı kementler” ve erkeklerin fitneye düşmelerine sebeptir. Rasûlullah (sav) buyurdu ki: “Benden sonra erkekler için kadınlardan daha çetin bir fitne terk etmiş değilim.” Hadisi Buhari ve Müslim rivâyet etmiştir.

(Buhârî, Nikah 18; Müslim, Zikir 97, 98; Tirmizî, Edep 31, İbn Mâce, Fiten 19)

Kadın fitnessi her şeyden daha çetin ve zorlu bir fitnedir. Denilir ki: Kadınlarda iki fitne vardır. Çocuklarda ise tek fitne vardır. Kadınlardaki fitneden birisi,

akrabalık bağlarını kesmeye götürür. Çünkü kadın kocasına annelerle, kız kardeşlerle bağı kesmeyi emreder. İkinci fitne ise helal-harama bakmaksızın mal toplama fitnesidir. Oğullara gelince onlardaki fitne bir tanedir. O da onlar için mal toplama tutkusudur.

Abdullah b. Mesud'un rivâyetine göre¹ Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kadınlarınızı yüksek odalarda iskân etmeyiniz, onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz.” Bu şekilde Rasulullah (sav) erkekleri bundan sakındırmış olmaktadır. Çünkü onların yüksek yerlerde iskân ettirilmeleri dolayısıyla erkekleri görmeleri söz konusudur. Bu ise onları himaye etmek ve onları setretmek değildir. Çünkü kimi zaman erkekleri görüp de bundan dolayı bela ve fitne söz konusu olabilir. **Diğer taraftan “kadınlar erkekten yaratılmışlardır.”** O bakımdan kadının bütün derdi, erkektir. Erkek ise şehvet ile birlikte yaratılmıştır. Kadın da erkeğin sükûn bulduğu bir varlık kılınmıştır. Bu sebeple onlardan birine öteki hakkında güven duyulmaz.

Onlara yazı yazmayı öğretmekte de böyle bir fitne, daha da ileri derecede söz konusudur. Eş-Şihab'ın kitabında Peygamber (sav)'ın: “Kadınlara gereğinden fazla elbise almayınız ki evlerinden dışarı çıkmasınlar” buyurmaktadır (bu hadisin asılsız olduğu belirtilmiştir.) (*Ebul Ferac-İbnu'l Cevzî, el-Mevzûât*)

(*Kurtubî- el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'an-c.4.s.124*)

Kadına varlık içinde böylesi bir yeri revâ gören ulemâ Nisâ sûresinin başından beri açılan fıkıh alanlarında kadına belirledikleri bu değer üzerinden hak ve sorumluluk vermiş, buna göre âyetleri anlamış ve anlamlandırmıştır. Yani onlara göre Nisâ sûresi, nerdeyse erkeğe secde edecek olan, şeytanın kırbacı olan, fitnesi en büyük olan varlıkların hak ve sorumluluklarından bahsetmektedir.

Yüce Allah'ın yarattığı insanı böylesi bir tanımlamaya hapseden ulemâ, sadece Nisâ 34. âyetine değil tüm âyetlere bu gözle bakmış ve Kur'an'ın kelimelerine bu zemin üzerinden anlam belirlemiştir. Bu sapma sadece 'kadın' tanımında görülmez. Erkeği secde edilecek bir varlık olarak görmek de en az 'kadın' tanımlaması kadar derin bir sapmadır. Dahası erkek ve kadın hakkında getirilen bu tanımlamalara sadece erkekler değil kadınlar da inanmıştır. Varlık içindeki değerlerini ve konumlarını böylesi tanımlamalar üzerinden anlayan kadından ve erkekten birinin diğerine âmir/reis/çoban olması ya da şirretlik yaptığında birinin diğerini dövmesi devâsâ bir sorunun çok küçük ve kolayca halledilebilecek kısmıdır.

Nisâ sûresini konu edinen ulemânın tefsirlerine, ürettikleri fıkıhlara ve geliştirdikleri tanımlamalara göre Nisâ sûresi baştan sona şeytanın kementleri olan ve büyük fitne olarak gördükleri kadınların ablukaya alınmasından bahsetmektedir. Nisâ 34. âyetten önceki âyetlerde bahsedilen “yetim kızlar, kadının mirası, erkeğin kadına göre mirasta daha fazla pay alması, çok eşlilik, fâhiş hareketlerde bulunan kadının cezalandırılması vs.” gibi konulara kadınların şeytanın kementleri olduğu veya erkekten daha akılsız varlıklar olduğu peşin kabulüyle

¹ Müfessir kaynak belirtmemiş.

yaklaşan ulemâ, âyetlere kadınları “ablukaya almaya” ve onların büyük fitne oluşlarını zapt etmeye yönelik anlamlar yüklemekten geri durmamıştır.

Bu yaklaşım biçiminde yanlış olan tek şey kadını hayatın merkezinden dışlamak, onu hayatın figüranı hâline getirmek veya kadına erkekten daha az hak vermek değildir. Hayatın merkezinde erkeği tek başına bırakmak, ona hak ettiğinden daha fazla hak vermek de en az kadına yapılan haksızlık kadar büyük bir haksızlıktır. Çünkü haksızlık sadece daha az hak vermekle değil hak ettiğinden daha fazla hak vermeyle de yapılır.

Meselâ, Hıristiyanlar İsa’yı olduğundan daha düşük göstererek değil olduğundan çok daha yüksek göstererek haksızlık yapmışlardır. Hatta şirkin tüm çeşitleri bir şeyin olduğundan daha düşük görülmesinden değil daha yüksek görülmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Allah resûlü olan İsa’ya “Allah’ın oğlu” olmak gibi bir pâyeye verenlerin yaptığı haksızlık Allah’tan önce İsa’yadır. Çünkü tüm beklentilerini İsa’nın Allah’ın oğlu olduğu üzerine binâ eden insanlar ondan, beklentilerini karşılayacak türde bir ilâhlık göstermesini bekleyecektir. Oysa İsa’nın “ilâhlık” yapmaya gücü yetmemektedir.

Tıpkı bunun gibi; toplumların şeklini belirlemede kadını merkezden öteleyerek erkeği tek başına bırakmak, beklentileri buna göre şekillendirmek, buna göre fıkıh ve davranış kalıpları geliştirmek sadece kadın için değil aynı zamanda erkek için de haksızlık olacaktır. Yüce Allah ne kadını erkek tarafından ne de erkeği kadın tarafından ablukaya alınması gereken varlıklar olarak tanımlamıştır. Ulemânın kadını ablukaya alarak ve erkeği de olduğundan daha fazla göstererek geliştirdiği fıkıhlar yüzlerce yıldır uygulanmış ve bu fıkıhların yıkımdan başka bir şey getirmediği yüzlerce, binlerce kere ortaya çıkmıştır.

Bu fıkıhların oluşmasında yanlış olan şey sonuçlar değil o fıkıhları ortaya çıkaran zeminin bizzat kendisidir. ‘Rivâyet olmadan hukuk geliştirmeme’ sadece kadın-erkek ilişkilerini anlatan âyetlerde değil Kur’an’ın tamamında bir zemin olarak uygulanmıştır. Tek bir istisnâsı olmadan tüm mezheplerin ortak zemini ‘rivâyet’ temelli fıkıh (hukuk) anlayışıdır. Her devirde geliştirilen ve zamana uyarlanan “rivâyet üzerinden hukuk oluşturma metotları” günümüze kadar gelmiştir. Doğal olarak günümüzün pratik hayatında uygulanamaz olarak gözükken bu hukuklar karşısında apışıp kalan günümüz ulemâsı yine rivâyet temelli hukuk anlayışına sarılmış ve farklı rivâyetler getirerek meseleyi çözeceğini zannetmiştir. Bu; yüzyıllardır yapılan ve her seferinde de sonucu hüsrana olan bir deneyi farklı sonuç çıkacak beklentisiyle tekrar yapmaktan başka bir şey değildir. Oysa farklı rivâyetlerin getirilmesiyle çözüldüğü

sanılan mesele bu sefer başka ve daha büyük arızaların çıkmasına neden olmakta ve Kur'an'ı hayatın öznesi olmaktan çıkarıp sonu gelmez tartışmaların nesnesi hâline getirmektedir.

Yeryüzündeki tüm hukukların temelinde herhangi bir şey hakkında kural belirlemeden önce kendisine kural getirilen şeyin tanımları vardır. Tüm kurallar, haklar ve sorumluluklar, sınırlamalar veya serbest bırakmalar bu tanım temel alınarak yapılmaktadır. Zaten tanım getirilmeyen bir şeye kural koymak veya hukuk belirlemek hem saçmadır hem de imkânsızdır. Hakkında hukuk oluşturulan şey insan olunca insana getirilen tanımın çok daha doğru ve çok daha titiz olması gerekmektedir.

İslâm ulemâsı(!); hakkında hukuk geliştirdiği insanı önce “erkek ve kadın” diyerek ikiye ayıran bir tanım yapmış ardından “erkek güçlü ve akıllı, kadın güçsüz ve akılsız” şeklinde bir alt tanım daha yapmıştır. İşte tüm hukuku bu şekilde tanımlanan bir zemini temel alarak geliştiren ulemâ, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmasından başlayarak kadına hukukî ve ahlâkî çerçeveler belirlemiştir. Ulemânın Nisâ 34. âyetten çıkardığı “Erkekler kadınların âmiridir, kocalar tedip için karılarını dövebilirler.” anlam çerçevesi de işte bu zeminde neşvünemâ bulan hukukî bir kuraldır.

İmân ettiği hâlde ulemânın geliştirdiği ve kafalara çivi gibi çaktığı bu tanımlamalar üzerinden “evlenme, boşanma, çok evlilik, miras, şahitlik” gibi konularda ortaya çıkan adaletsizlikleri ve haksızlıkları Kur'an'a mal ederek itiraz geliştirenlerin her şeyden önce bu meselelerin temelinde hangi tanımlamaların yattığına bakmaları gerekmektedir. Kadınları şeytanın kementleri olarak gören ulemâ ile aynı zeminde durarak ve onların kullandığı metotların aynısını kullanarak geliştirilen itirazların sonucunun yine hüsrân olacağı artık binlerce kere ispatlanmıştır. Rivâyetlerle oluşmuş fikhin olumsuzlukları karşısına farklı rivâyetlerin konulmasıyla bu meselelerin çözülemeyeceğinin artık anlaşılması gerekir.

Sonuçları hep hüsrâna çıksa da yüzyıllardır Kur'an'dan anlam, fıkıh, tasavvur elde etmenin her yolu, her biçimi, her şekli tekrar tekrar denenmiştir ama herhangi bir dış kaynağa başvurmadan sadece Kur'an'dan hukuk geliştirmenin yolu hiç denenmemiştir. Oysa müktesebâtın binbir emekle kurduğu fikhin temelindeki insan târifleri bile akıl ve Kur'an dışı bir şekilde “insan türünün bir erkekten çıktığı” temeli üzerinedir.

Bu temel üzerinden Nisâ sûresini şeytanların kementleri oldukları için ablukaya alınması gereken, akılsız ve güçsüz kadınlar sûresine çeviren ulemâ sadece Nisâ 34. âyete değil ondan önceki âyetlere de bu temel üzerinden mânâ vermiş ve fıkıhlarını da bu mânâlar üzerine binâ

etmiştir. Aslına bakılırsa Nisâ 34. âyet böylesi bir temelle ortaya çıkmış meseleler içinde zurnanın son deliği gibidir.

Nisâ 4/34

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

Allah'ın onların (kadın ve erkeğin) bâzısını bâzısına göre çoğalabilir hale getirmesinden dolayı, erkekler de kadınlar üzerinden ortaya çıkarlar ve devamlılıklarını sağlarlar, (her ikisinin de ortaklaşa sahip oldukları) kendi mallarından talep sahibi olmaları buna (kadının çoğalabilir olmasına) göredir...

Nisâ 34. âyetinin ilk cümlesine bizim verdiğimiz bu meâlin temelinde “akıllı ve güçlü erkek” ile “şeytanın kementleri olan akılsız ve güçsüz kadın” tanımları yoktur. Dolayısıyla âyetin bundan sonrasına da mânâ verirken bu temel olmayacaktır. Bizim ulaştığımız sonuçlara göre kadın da erkek de insandır. Aralarındaki tek fark birinin doğurabiliyorken diğersinin doğurmanın kucağına verdiği çocuklarla nesil sahibi oluyor olmasıdır. Bu ilişkide esas ve değerli olan kesinlikle insan türünün devamlılığını sağlayan kadındır. Daha önce de belirttiğimiz gibi her ne kadar Yüce Allah insan türünün devamlılığı için erkeğe de rol vermiş olsa bile erkeğin rolü olmazsa olmaz şart değildir. Çünkü Yüce Allah herhangi bir erkeğin etkisi olmadan doğuran Meryem'i yaratılışın âyeti kıldığını belirtmiştir (Enbiyâ 21/91 – Mü'minûn 23/50). Yine aynı şekilde, Nisâ sûresinin 1.âyetinde müfessir ve ulemânın zıddına hayatın erkeklerden değil erkek olmadan üreyen kadınlardan türediği belirtilmiştir.

İşte bu ilişki içerisinde var olan kadın ve erkek, biri diğere rakip iki varlık değil biri diğeriyle mutlu olan, biri diğere muhtaç aynı türden iki varlıktır. Aynı türden olan bu iki varlığın oluşturduğu yakınlık çerçevelere bağlanmış, bu çerçevelerin temelinden doğan haklar ise “çoğalma” temeli üzerinden belirlenmiştir.

Elbette ki her biri çok daha detaylı çalışmalar hak etmektedir ama Nisâ 34. âyetten önceki âyetler evlenme, miras, yetim malları vs. gibi konulardan bahsetmekte ve bu konularda çerçeveler belirlemektedir. Babasından veya annesinden kalan mirası ganîmet bilen ve daha çok alma gayretine giren insanların daha çok verme gibi bir alternatifi hiç olmayacaktır. Miras meselelerine ‘daha fazla alma’ çerçevesiyle yaklaşan bireyler Kur'an'ın getirdiği taksîmatın temelinde ‘Nisâ 34. âyet’ olduğunu umursamayacaklardır. Bu yüzden âyet dememesine rağmen *رَبِّمًا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ* (*vebimâ enfekû min emvâlihîm*) cümlesine “*Erkekler mallarından evin geçimini sağlarlar.*” gibi bir anlam vereceklerdir. Oysa bu âyet “erkeklerin mallarından” değil erkek ve kadının birlikte sahip oldukları kendi mallarından hangi esasa göre talep sahibi

olmaları gerektiğinden bahsetmekte ve daha öncesinde bildirilen taksîmatın temelinde nelerin olduğunu belirtmektedir.

Çünkü kadın-erkek ilişkileri tek çeşitle başlamaktadır (nikâh akdi) ama ne tek şekilde devam etmektedir ne de tek şekilde sonuçlanmaktadır. Her biri çok detaylı çalışmaların konusu olan “zifafa girmeden gerçekleşen boşanma, zifafa girdikten hemen sonra gerçekleşen boşanma, çocuk sahibi olmadan gerçekleşen boşanma, çocuk sahibi olduktan sonra gerçekleşen boşanma” gibi konuların yanında “boşanan veya kocası ölen” kadının ve erkeğin hak ve sorumlulukları gibi koşullar “kadın-erkek” ilişkilerinin muhtemel durumlarıdır.

Günümüzde bu konularda sorun yaşanmaması için evlilik sözleşmesi îcat edilmiştir. Oysa Kur'an bu sözleşmeyi hem de manifesto tadında, inancın bir parçası hâline getirmiştir. Çünkü kendisine inanılmayan her sözleşme insanın sırtına vurulmuş yük gibidir. İnsanların îcat ettiği “evlilik sözleşmesi” korku temeline binâ edilmiştir ama Nisâ sûresinin getirdiği evlilik sözleşmesi güven üzerine binâ edilmiştir.

İşte daha ilk âyetlerinden başlayarak tüm bu konuları detaylı bir şekilde ele alan Nisâ sûresi, ulemâ eliyle “abluka altına alınması gereken, şeytanın kementleri olan kadınlar” sûresine çevrilmiştir. Nitekim bu bölümde inceleyeceğimiz فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ (*fe's-Sâlihātu kânitâtun*) ifadesine de hiç alâkası olmamasına ve âyette de geçmemesine rağmen “...iyi kadınlar kocalarına karşı itaatkardırlar...” (*M. Öztürk meâli*) mânâsı vermekte hiçbir beis görmemişlerdir. Tuhaf olan şey; bu meâl yazarının âyette “kocalarına” şeklinde bir kelime geçmemesine rağmen bu kelimeyi ekleyerek âyete mânâ vermesinden sonra kendi verdiği mânâ üzerinde tepinerek “Artık geliştik, değiştik, kadının erkeğe itaati diye bir şey geçmişte kaldı, dolayısıyla bu âyet tarihseldir.” demesidir.

Diğer meâl ve tefsir yazarları bu bölümde inceleyeceğimiz فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ (*fe's-Sâlihātu kânitâtun*) ifadesine şu mânâları vermişlerdir:

İyi ahlâklı kadınlar; bağlılık gösteren... (*Erhan Aktaş meâli*)

Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasasına)... boyun eğen... (*Edip Yüksel meâli*)

Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır... (*Diyanet Vakfı meâli*)

Dürüst ve erdemli kadınlar, sadık ve itaatkâr kadınlardır... (*Bayraktar Bayraklı meâli*)

Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah'a) boyun eğen... (*Mustafa İslamoğlu meâli*)

İyi kadınlar, Allah'a itaat edenler... (*Süleymaniye Vakfı meâli*)

Bunlar ve buraya almaya gerek duymadığımız diğer meâllerde فَالصَّالِحَاتُ (*fe's-Sâlihât*) kelimesine verilen mânâlar “iyi kadınlar, iyi ahlâklı kadınlar, dürüst ve erdemli kadınlar” gibi târifi yapılmamış, çerçevesi belli olmayan mânâlardır. Çünkü her kadının “sâliha” olmadığı

açıktır. O hâlde “‘Sâlihātu’ denilerek hangi özelliğe sahip kadın kastedilmiştir?” sorusu doğal olarak kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar meâl yazarları bu kelimenin târifini yapmamış olsalar da verdikleri mânâların arkasında bu târifleri onlar için yapmış olan şu tefsirler yatmaktadır:

Yüce Allah’ın: “İyi kadınlar, itaatli olan ve Allah’ın korumasıyla kendileri de gizli olanı koruyanlardır” buyruğunda iyi kadınların durumu haber verilmektedir. Bundan maksat ise kocaya itaati ve malında kocasının hazır olmaması hâlinde, kadının kendi nefsinde kocanın hakkını yerine getirmeyi emretmektir. Ebu Davut et-Tayalisi’nin *Müsned*’inde, ebu Hureyre’den şöyle dediği rivâyet edilmektedir. Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki: “Kadınların hayırlısı, kendisine baktığın zaman seni sevindiren, emir verdiğin zaman sana itaat eden, yanında hazır olmadığın takdirde de kendi nefsinde ve senin malında (haklarını) koruyan kadındır.” Daha sonra şu: “erkekler, kadınlar üzerine yöneticidir...” âyetini sonuna kadar okudu.

Hz. Peygamber, Hz. Ömer’e şöyle demiştir: “Kişinin en hayırlı hazinesinin ne olduğunu sana bildireyim mi? O, sâliha kadındır. “Kocası ona baktığında onu sevindirir. Ona emrettiğinde itaat eder, yanında hazır bulunmadığında da onu korur.” (Bu hadisi Ebu Davut rivâyet etmiştir).

(*Kurtubî- el-Câmi’ li Ahkâmi’l Kur’an-c.5.s.172*)

Âyette geçen فَالصَّالِحَاتِ (*fe’s-Sâlihat*) kelimesine verilen “iyi kadınlar, iyi ahlâklı kadınlar, dürüst ve erdemli kadınlar” gibi mânâlar genelde böyle anlaşılmıştır. ‘Sâliha kadın’ için getirilen bu tanımlamalar yine kocanın beğenisi üzerine kurulmuştur. Bu durumda kendisine baktığında yüzünü güldüreceği, emir verdiğinde itaat edeceği kocası olmayan kadınların sâliha olması mümkün değildir çünkü kocası yoktur. Kur’an’ın en temel kavramlarından birini dahî “kocanın beğenisi” üzerinden anlamlandırmak ulemânın Kur’an’a bakışının hangi zeminde olduğunu göstermektedir.

Âyette geçen فَالصَّالِحَاتِ (*fe’s-Sâlihat*) kelimesi ص ل ح (*sad+lam+ha*) kökünden türemiş cem-i müennes olan bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 180 tane kelime bulunmaktadır. Fakat فَالصَّالِحَاتِ (*fe’s-Sâlihat*) şeklinde öznesi sadece kadınlar olan tek kullanım Nisâ 34. âyetteki kullanımdır. Onun dışında sadece kadınlara dönen hiçbir kullanım yoktur.

Kelime, âyette geçtiği gibi فَالصَّالِحَاتِ (*es-Sâlihat*) şeklinde çoğul (cem-i müennes-i sâlim) olarak Kur’an’da 60 kez geçmektedir. Bunlar şu kalıplarda gelirler:

- 1- عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*Amilu’s sâlihat*) 54 kez (mef’ûl olarak)
- 2- يَعْمَلُ مِنَ الصَّالِحَاتِ (*Ya’mel mine’s sâlihat*)3 kez (mef’ûl olarak)
- 3- الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتِ خَيْرٌ (*El bakiyatu’s sâlihatu hayrun*)2 kez (sıfat olarak)
- 4- الصَّالِحَاتِ (*es-Sâlihat*)1 kez (müptedâ-fâil/özne olarak)

Bu kullanımların dışında kalanların hepsi; tekil veya çoğul, isim ya da fiil formda da olsa müzekkerdir. Kur’an’da cinsiyet ayrımı yapılarak kadınlara özel “sâliha” tanımının yapıldığı

hiçbir âyet yoktur. Dahası Kur'an'ın hiçbir yerinde “kocaya itaat” etmekle sâliha kadın olunacağını bildiren herhangi bir haber bulunmamaktadır. Fakat müfessirler işi o kadar ileri boyutlara taşımıştır ki bir kadının sâliha olmasının en temel şartının kocasına itaat olduğunu bile söylemişlerdir:

Bil ki kadın, ancak kocasına itaat ettiği zaman “sâliha” olabilir. Çünkü Cenab-ı Hak فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ “Sâlih (iyi) kadınlar, itaatli olanlardır” buyurmuştur ki cem-i kelimenin başındaki *elif-lam*, istiğrak ifade eder. Bu da her sâliha kadının, kocasına itaat etmesi gerektiğini gösterir.

(Râzî / Tefsir-i Kebir c.8.s.19)

Kur'an, müfessirlerin ve ulemânın aksine bir kadının veya erkeğin sâlihliğini herhangi bir cinsiyet ayırımına gitmeden ‘insanın’ sâlihliği üzerinden anlatmaktadır. Yani erkekleri sâlih yapan davranışlar ve işler neyse kadınları da sâliha yapan şey onun aynısıdır.

Nisâ/124

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَبِيًّا

Erkek olsun kadın olsun, her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar. (TDV meâli)

Sâlih ve Sâliha olmada cinsiyetin hiçbir değerinin olmadığını söyleyen bu ve benzeri âyetlere rağmen Kur'an'da olmadığı hâlde kadın için yeni bir “Sâliha” tanımını geliştirmenin ve bunun tek şartının da “kocaya itaat” olduğunu söylemenin Kur'an ile hiçbir alâkası yoktur. Kadın olsun erkek olsun Yüce Allah'a imân eden her kul kime itaat ederek Sâlih olunacağını insanların uydurduğu değer yargıları üzerinden değil Kur'an üzerinden belirlemek zorundadır. Kur'an'ın tamamında kişiyi sâlih yapan şeylerin sadece ve sadece Allah'ın koyduğu ilkelere bağlılık olduğu yüzlerce ve hatta binlerce değişik şekilde anlatılmaktadır.

Nisâ 34. âyetin en başında geçen الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ (*erricâlu kavvâmûne ala annisâ*) cümlesine “Erkekler kadınların âmiri/reisi konumundadır.” mânâsını vererek kadın-erkek ilişkilerini ‘âmir-memur’ temeline taşıyan ve bunun üzerinden tanım geliştiren ulemâ bundan daha beterini âyetteki فَالصَّالِحَاتُ (*es-Sâlihat*) kavramına “kocasına itaat eden kadınlar” mânâsını yükleyerek yapmıştır. Bu mânâlara göre bir kadın sâliha olmak istiyorsa önce kocasının kendisinden daha akıllı ve güçlü yaratıldığını kabul etmeli, Allah'ın kocasını başına âmir tayin ettiğine razı olmalı ve malından infak ederek ailenin geçimini sağlayan kocasını velînîmet bilip ona itaat etmelidir.

Kadın-erkek ilişkilerini âmir-memur temeline taşıyan ulemânın insan vicdanında açtığı yara kapanacak gibi durmamaktadır. Yüce Allah varlığın tek sahibi, yaratan, besleyen, tüm canlılara can veren, sonsuz ilim sahibi olmasına rağmen akıllı ve iradeli varlıkların tamamının kendisiyle ‘güven’ temelli ilişki kurmasını şart koşarken kadın ve erkek arasındaki ilişkinin âmir-memur

temelli olması gerektiğini bildirdiğini ve düzeni buna göre kurduğunu söylemek hem insanı hem kadını hem erkeği hem Kur'an'ı hem de Yüce Allah'ı tanımamak demektir.

Gücü ve ilmi sonsuz olan Yüce Allah'ın en belirgin özelliği kullarına üstünlük sağlamak için gücünü ve ilmini baskı aracı olarak kullanmamasıdır. Yani Yüce Allah'ın ilâhlığı sadece sonsuz güç ve ilim sahibi olmasından değil sonsuz güç ve ilim sahibi olmasına rağmen gücünü ve ilmini akıllı ve iradeli yarattığı varlıkların iradesini ve aklını ipotek altına alacak şekilde kullanmamasından anlaşılmaktadır.

İnsan hayatına yönelik emir niteliğinde yüzlerce kural belirlemesine rağmen ne kendisini âmir ne de bu emirlere uyanları memur olarak tanımlamıştır. O, Kur'an'ın her tarafına sindirdiği gibi kullarının kendisine memur olmasını değil "güvenmesini" istemektedir. Çünkü O, bize güven temeline oturmayan hiçbir ilişkinin sürdürülebilir olmadığını ve olmayacağını Allah-insan ilişkisi üzerinden bâriz bir şekilde öğretmektedir.

Bizzat kendisi böyleyken kalkıp kadınıyla-erkeğiyle "mümin" (güvenen-güvenilen) olarak tanımladığı insanların birbirleriyle ilişkilerinde güveni değil de güç üstünlüğüne dayanan 'âmir-memur' çerçevesini belirlediğini söylemek, bu safsataları tefsir veya meâl adıyla âyetlerin altına yazmak ve kelimelere buna göre mânâ vermek Câhiliye'nin karanlıklarını İslâm'a sokuşturmaktan başka bir anlama gelmemektedir.

Kur'an, insanlığı her akıl seviyesinde kolayca uygulanabilir ve sürdürülebilir bir hayata çağırılmaktadır. Sürdürülebilir bir hayatın olmazsa olmaz şartı ise güven ortamıdır. Güvensizliğin olduğu bir ortamda sürdürülebilir ilkeler edinmek ve değişmeyen doğru değerler sahibi olmak mümkün değildir. Güven, ancak kişilerin beklenmedik tepkiler vermemesi, öngörülemez davranışlar göstermemesi durumunda tesis edilir. İşte bu ortamın sağlanması ortama dâhil olan her bir bireyin hatta her bir nesnenin doğru ve kabul edilebilir tanımlarının yapılması ile mümkün hâle gelmektedir. Bu şekilde tesis edilen güven ortamının sürekliliği ise değişmeyen doğru ilkeler eliyle olmak zorundadır.

Fakat her durumda güven ortamını tesis etmek için getirilecek tanımlamaların ve bu güven ortamının devam etmesi için belirlenecek ilkelerin, insanı her şeyiyle kuşatan bir öngörü sahibi tarafından yapılması gerekmektedir. Hangi temel üzerine kurulursa kurulsun her toplum doğru ve sürdürülebilir olmayı arzulamaktadır. Fakat insan türü hangi yeni sistemi icat ederse etsin, hangi yeni doktrini geliştirirse geliştirsin hiçbir zaman güvenilir ve sürdürülebilir bir hayat tesis etmeyi becerememiş, her dönemde sürdürülebilir olmayı kendi türünü baskı ve tahakküm altına alarak sağlamıştır. Her çağı savaşla açıp kanla kapatan bir tür olmayı övünç meselesi hâline

getiren insan türü; ilerlediğini sandıkça gerilemiş, aydınlandığını sandıkça karanlıklara gömülmüştür. Böyle olmasına rağmen binlerce yıldır başarısız olduğu deneyi yine ve yeniden denemeye devam etmektedir.

Bunun sebebi insan türünün özü itibariyle kötü olması değildir kaldı ki zaten insan özü itibariyle iyi yaratılmış (ahsen-i takvim - fitratallah) bir varlıktır. Bunun sebebi; insan türünün hep peşinden koştuğu ama bir türlü elde edemediği güven ve sürdürülebilirlik için gerekli olan ‘tanımlamaları’ ve ‘öngörüyü’ elde etmeye kendi gücünün yeteceğini zannetmesidir. Oysa insanın insanı öngörmesi için her yönüyle onu kuşatan olması gerekmektedir. Kendi varlığını bile tanımlamaktan hatta bizzat kendisini bile öngörmekten aciz olan insanın ilâhlığa soyunarak tanım ve öngörü geliştirmesi mümkün değildir. Üzerinde yaşadığımız gezegenin böyle bir hâle gelmesi bile insan türünün bırakın öngörü sahibi olmasını burnunun ucunu dahî göremediğinin en açık kanıtıdır. Aydınlık zannettiği en koyu karanlıklara son sürat koşan insanın hiçbir şeyle ilgili bir öngörüsü yoktur ve hiç olmamıştır.

İnsanı öngörebilmeye güç yetirebilecek ve bu öngörüsü üzerinden güven ortamının oluşmasını sağlayan doğru tanımlamalar getirebilecek ve aynı zamanda oluşan güven ortamının devam etmesi için doğru ilkeler belirleyebilecek yegâne zat, insanı yokken var eden Yüce Allah’tır.

Mülk 67/14

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

Hiç yaratan bilmez mi? O el-Latif, el-Habir’dir. (TDV meâli)

Güven ortamının oluşması için işe kendisinden başlayan Yüce Allah, tanım ve ilke getireceği insana kendisinin ‘el-Mümin’ (Güven veren, güvenilir hâle getiren) olduğunu bildirerek başlamıştır (Haşr 59/23). Yüce Allah, her sıfatı sonsuzluk ve sınırsızlıkla başlayan bir ilâhtır. Sonsuz ve sınırsız sıfatlara sahip birinin güven vermesi o kişinin sonsuz ve sınırsız sıfatlarını ilkeli yani öngörülebilir şekilde kullanması veya kullanmaması ile mümkündür. Böylesi bir güçten korkmak bile bir öngörü üzerinden olmak zorundadır. Kur’an baştan sona Yüce Allah’ın hangi durumlarda ve hangi ilkelere göre sınırsız ve sonsuz gücünü kullanacağını veya kullanmayacağını bildirmektedir. İnsanı, Yüce Allah’ın “güvenilir bir ilâh” olduğunu anlaması için sonsuz sayıda varlığa yönlendiren Kur’an her fırsatta Yüce Allah’ın buna muhâlif bir davranışta bulunup bulunmadığını veya insanı güvensizlik içinde bırakacak herhangi bir söz söyleyip söylemediğini kontrol etmeye, şahit olmaya veya delil getirmeye çağırılmaktadır.

Sonsuz gücü ve akıllı varlıkları bir anda dize getirecek kudreti olmasına rağmen bu imkânlarını akıllı ve iradeli olarak yarattığı varlıkların akıllarını ve iradelerini zorla diz çöktürmek için kullanmamıştır, kullanmamaktadır. Çünkü O, akıllı ve iradeli olarak yarattığı kullarına “âmir-

memur” ilişkisini değil güven temelli bir ilişkiyi önermektedir. O, kullarının âmiri değil “güvendiği” olmayı tercih etmiştir.

Evet, Kur’an’da O’na atfen ‘*el-Melik, el-Cebbâr, el-Müheymin*’ gibi sıfatlar da vardır ama bu sıfatların temelinde bile güven vardır. O, kullarından melikliğine zorla, güç kullanarak boyun bükmelerini değil melikliği hak ettiği için, melik olacak tek Varlık olduğu için seve seve, bile isteye boyun bükmelerini istemiştir. Çünkü Yüce Allah insanlara, istemediği hâlde ilâhlık yapmamaktadır. Kimse O’nu ilâh olmaya mecbur bırakmamıştır. İlâh olmak O’nun aslî kimliğidir ve varlık içinde hakîkî mânâda bu aslî kimliği hak eden sadece O’dur. Böyle bir İlâh olmasına rağmen kendisiyle kurulacak ilişkinin ilkelerini güven üzerinden belirlemektedir. Çünkü sürdürülebilir tek ilişki biçimi budur. Hayat boyu “tırsılacak” bir ilâha güven duymanın ve hatta onu sevmenin imkânı yoktur.

Allah-insan ilişkisini güven üzerinden tanımlayan Allah, insan-insan ilişkisinde de aynısını önermektedir. Kur’an’ın birçok yerinde kısaca الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*ellezine amenu ve amilu’s sâlihati*) şeklinde gelen ifade işte bunun temîni içindir. Bu ifadenin الَّذِينَ آمَنُوا (*ellezine amenu*) kısmı güvenin tesîsini, وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*amilu’s sâlihati*) kısmı ise tesis edilen güvenin sürdürülebilirliğini târif etmektedir. Yüce Allah Kur’an’daki önermelerin, emir ve yasakların, tehdit ve vaatlerin hepsini الَّذِينَ آمَنُوا (*ellezine amenu*) şeklinde tanımladığı insan için yapmaktadır. Bu öyle bir ifadedir ki Allah-insan ilişkisinden bahsettiğinde “güvenen, güven edinen”, insan-insan ilişkisinden bahsettiğinde ise “güven veren, güven duyulan” mânâsına gelebilmektedir; ‘*qale*’ fiilinden sonra en çok kullanılan, Kur’an’da insana atfen gelen fiiller arasında en yaygın ve en etkin kullanılan fiildir.

İnsan-insan ilişkisinin her iki ucunda da akıllı ve iradeli varlık vardır. Akıllı ve iradeli varlıkların aralarındaki ilişkilerde güven ortamını sağlamaları güç, kudret, maddî imkânlar veya başka bir şey ile değil akıl ve irade ile olmak zorundadır. Akıllı ve iradeli varlıkların güvenen ve güvenilen olabilmeleri ise ancak kesin tanım ve ilkeler üzerinden olmalıdır. El-Mümin olan Yüce Allah’a güvenen insan, O’nun sonsuz ilmine güvenerek tanımlarını ve ilkelerini O’ndan aldığı için “mümin” olmaktadır. Tanımlarını ve ilkelerini O’ndan almayan insan zaten mümin olmamış yani O’na güvenmemiş demektir. Fakat O’na güvenerek O’ndan tanımlar ve ilkeler almak sadece güven ortamını tesis etmek içindir. Tesis edilen bu güven ortamının sürdürülebilir olması da gerekmektedir.

İşte biraz önce de belirttiğimiz gibi الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*ellezine amenu ve amilu's sâlihati*) ifadesinin الَّذِينَ آمَنُوا (*ellezine amenu*) kısmı sadece güvenin tesisi için, ifadenin وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*amilu's sâlihat*) kısmı ise güvenin devamlılığı içindir.

Aslına bakılırsa Nisâ 34. âyette geçen فَالصَّالِحَاتِ (*fe's-Sâlihat*) kelimesinin الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*ellezine amenu ve amilu's sâlihati*) ifadesiyle alâkası direkt değil dolaylıdır. Çünkü bu kelime Nisâ sûresinde yerine getirilmesi gereken işi ve davranışı ifade eden değil kadınların bizzat kendi durumlarını ifade eden 'sıfatı' bir kelimedir. İ'râb kitaplarında kelimenin ism-i fâil olduğu söylenmiştir ama kelime ism-i fâil olsa bile her ism-i fâil zaten bir hâli, bir durumu bildiren sıfat özelliği taşımaktadır.

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ (*amilu's sâlihat*) ifadesi meâl ve tefsirlerde genelde "iyi işler yapmak" şeklinde çevrilmiştir. Fakat "iyi işler" derken nelerin kastedildiğinin bilinmemesi durumunda "iyi" kelimesinin her önüne gelenin kendisine göre anlam yüklediği bir alana çekilmesi kaçınılmaz olacaktır. Nitekim Kur'an'da, fesat çıkardıkları hâlde kendilerini 'düzeltenlerden' sanan yani "daha iyi yapan" olarak görenlerle ilgili âyetler bulunmaktadır.

Bakara 2/11

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz" derler. (*TDV meâli*)

Bu ve benzeri âyetler asıl olan şeyin kişinin kendisini iyi görmesi olmadığını, hakîkî mânâda iyi olunması gerektiğini bildirmektedir. Yoksa yeryüzünde kendisini "kötü" olarak tanımlayabilecek hiç kimse yoktur. Çünkü kötü olmayı içselleştirmek, cevheri açısından iyi yaratılan insanın fitratına aykırıdır. Nitekim çok kötü bir işi yapmayı planlayan Yusuf'un kardeşleri yaptıkları kötü bir işten sonra sanki onu hiç yapmamış gibi "iyiler" olabileceklerini bile iddia edebilmişlerdir.

Yûsuf 12/9

أَقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ

(Aralarında dediler ki:) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz! (*TDV meâli*)

Kötü bir iş yapmayı planlayan bu kardeşler o kötü işi yaptıktan sonra sanki bu kötülük onlardan hiç sâdır olmamış gibi 'Sâlihler kavmi' olabileceklerini ifade etmektedirler. Bile bile birini öldürmeyi veya özgür birini köle olarak satmayı, ardından hiçbir pişmanlık duymadan bir ömür boyu bunu saklamayı planlayanlar bile kendilerini "iyiler" olarak tanımlayabilmektedir. Böylesi hâin planlar yapan kişilerin "resûl çocukları" olduğu ve öldürmek veya uzak bir yere

atmak istedikleri kişinin de “müstakbel resûl” olduğu düşünülürken ‘Sâlihler’ kelimesine yükledikleri anlamla ne kadar uzak bir savrulma içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Enbiyâ 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: «Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır» diye yazmıştık. (TDV meâli)

Bu kadar büyük bir mirasa lâyük görülen ‘Sâlihler’ her hâl ve durumda hem sadece erkekler hem de hiçbir ilke gözetmeden kendilerini “iyi” olarak tanımlayan kişiler olmasa gerektir.

Tıpkı bunlar gibi, Nisâ 34. âyette öznesinin sadece kadınlar olduğu فَالصَّالِحَاتُ (es-Sâlihât) kelimesine yüklenen “iyi kadınlar” anlamı her önüne gelenin kendisine göre “iyi kadın” târifi yaptığı bir kelime olmamalıdır. Kelimenin anlamını Kur’an’dan öğrenmeye çalıştığımızda bırakın her önüne gelenin kendisini “iyi” olarak tanımlamasını, her müminin bile “sâlih” olmadığını bildiren âyetler olduğunu görmekteyiz.

Tahrîm 66/4

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, (yerinde olur). Çünkü kalpleriniz sapmıştı. Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilirsiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcıdır. (TDV meâli)²

Bu âyette geçen وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ (sâlihu-lmu'minîn) ifadesi “müminlerin sâlihi, müminlerden sâlih olan” anlamına gelmekte ve sâlih olma vasfının her mümini kapsamadığını ifade etmektedir. Üstelik bu durum sadece müminlerle alâkalı da değildir. Kalem sûresinde görev yerini terk eden Yunus’un “sâlih” olma vasfını da kaybettiğini, pişman olup tevbe ettikten sonra yeniden “Sâlihlerden biri” kılındığını bildiren âyetler vardır.

Kalem 68/48

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْأُخْتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ

Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti. (TDV meâli)

Kalem 68/49

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ

Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, kınanacak bir hâlde ıssız bir diyara atılacaktı. (TDV meâli)

² Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da TDV meâlinden alıntı yapıyor olmamız o veya diğer meâllere her yönüyle katıldığımız anlamına gelmemektedir. Yaptığımız bu çalışma bir meâl eleştirisi veya Kur’an’ın tamamına yönelik yaptığımız bir meâl çalışması değildir. Bu meâl alıntıları Nisâ 34. âyet bağlamında geçen فَالصَّالِحَاتُ (fe's-Sâlihât) kelimesini anlamaya mâtuftur. Bu noktada alıntı yaptığımız meâller sadece ilgilendiğimiz kelimenin geçiş şekilleri ile alâkalıdır.

Kalem 68/50

فَأَجْتَبِيَهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ

Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi) ve onu sâlihlerden kıldı. (TDV meâli)

Risâlete seçilmiş Yunus'un görev yaptığı sırada sâlihlerden biri olmadığını, sâlih olma vasfını görev yerini terk edip ardından tevbe etmesinden sonra kazandığını söylemek sanırsanız yanlış olacaktır. Yine bunun gibi aşağıdaki âyetten 'her nebînin' Sâlih olarak tanımlanmadığı anlaşılmaktadır.

Sâffât 37/112

وَبَشِّرْنَا هُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ

Sâlihlerden bir peygamber³ olarak O'na (İbrahim'e) İshak'ı müjdeledik. (TDV meâli)

Âyetteki الصَّالِحِينَ (nebiyyen mine's sâlihîn) ifadesi "Sâlihlerden bir nebî" anlamındadır. Bu ifadeden nebîlerin tamamının Sâlihlerden olmayabileceği anlaşılmaktadır. Eğer her nebî otomatik olarak Sâlihlerden biri olsaydı böyle bir ifade "her insan iki gözlüdür, her insanın iki kulağı vardır" örneklerinde olduğu gibi haber değeri olmayan anlamsız bir ifade olurdu.

Bazı âyetlerde ise "Sâlih" olma özelliğinin kişinin kendi gayreti ve iradesi dışında olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ, az önce bölüştüğümüz Kalem sûresi 50. âyetinde görev yerini terk eden Yunus'un, rabbi tarafından Sâlihlerden biri yapıldığı ifade edilmişti.

Enbiyâ 21/72

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ

Ona (İbrahim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya'kub'u lütfettik; herbirini sâlih insanlar yaptık⁴. (TDV meâli)

Âyette açık bir şekilde "hepsini Sâlihlerden yaptık" denmektedir. Yani onlar kendi gayret ve iradeleri ile değil Yüce Allah tarafından Sâlihler yapılmışlardır. İşte bu şekillerdeki kullanımından dolayı kelimeye târifi olmayan bir alan açarak basitçe "iyi" anlamı verilemeyeceği, sanılanın dışında ve daha dar kapsamlı anlama sahip bir kelime olduğu anlaşılmaktadır. Kelimenin daha dar kapsamlı bir anlama sahip olduğu başka şekillerde gelen âyetlerden de anlaşılmaktadır. Meselâ, anlamaya çalıştığımız kelimenin Nisâ 34. âyetteki öznesi sadece kadınlar olan tek kullanımını istisnâ edersek meâl ve tefsirlerde kelimenin Kur'an'da الصَّالِحَاتِ (es-Sâlihat) şeklinde cem-i müennes olarak geçtiği yerlerin tamamında

³ Yukarıdaki meâlde "peygamber" anlamı verilen kelime âyette 'nebiyyen' (نَبِيًّا) olarak geçmektedir. Meâl ve tefsir yazarlarının Kur'an'da geçen "nebî-resûl" kavramlarının her ikisini de "peygamber" olarak çevirmeleri asla doğru değildir. Kaldı ki "peygamber" kelimesi Türkçe veya Arapça değil, Farsçadır.

⁴ Bu meâlde "her birini sâlih insanlar yaptık" anlamı verilen وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ (vekullen ce'alnâ sâlihîn) ifadesinde "insanlar" kelimesi yoktur. Meâl ve tefsir yazarlarının "beşer-insan" farkını ortaya koymadan "resûlleri" insan şeklinde tanımlamaları doğru değildir. Fakat bu durum bu çalışmanın konusu değildir.

kelimeye “iyi işler” veya “iyi davranışlar” veya “sâlih ameller” gibi mânâlar verilmiştir. Oysa bu kullanımların hepsi bir sıfat tamlamasıdır. Çevirilerde kelimeye yüklenen “işler, davranışlar, ameller” ifadelerinin kelimenin aslî anlamları arasında olup olmadığı şu âyetlerden anlaşılmaktadır.

Fâtır 35/10

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُو الَّذِينَ ي
مُكْرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْورُ

(vel'amelu-ssâlihu)

Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah'ındır.

O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a **amel-i sâlih** ulaştırır. Kötülüklerle tuzak kuranlara gelince, onlar için çetin bir azap vardır ve onların tuzağı bozulur. (TDV meâli)

Meselâ, bu meâlin müellifleri âyette tam bir sıfat tamlaması olarak geçen **وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ** (*el-amalu's sâlihu*) ifadesindeki kelimelere “amel” (وَالْعَمَلُ) ve “sâlih” (الصَّالِحُ) anlamlarını vermişlerdir.

Furkân 25/70

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Ancak tevbe ve imân edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. (TDV meâli)

Aynı meâl yazarları bu âyette de tam bir sıfat tamlaması olarak geçen **عَمَلًا صَالِحًا** (*amelen sâlihan*) ifadesine de “iyi davranış” anlamını vermişlerdir. Yani bu meâlde göre **عَمَلًا** (*amelen*) kelimesi “davranış”, **صَالِحًا** (*sâlihan*) kelimesi ise “iyi” anlamındadır. Üstelik yukarıdaki âyetlerde “amel” kelimesi hem fiil hem de isim olarak ayrı ayrı geçmektedir (وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا). Fakat aynı meâl yazarları birçok âyette tek başına gelen **الصَّالِحَاتِ** (*es-Sâlihât*) kelimesine de “iyi işler” mânâsı vermişlerdir.

Fâtır 35/7

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

(es-Sâlihât)

İnkâr edenler için şüphesiz çetin bir azap var, imân edip **iyi işler** yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır. (TDV meâli)

Bu meâllere göre kelimenin tekil-müzekker sıfat-mevsuf olarak gelmesiyle tek başına cem-i müennes olarak gelmesi arasında hiçbir fark yoktur.

عَمَلًا صَالِحًا (*amelen sâlihan*) ...İyi işler (müfred-müzekker)

الصَّالِحَاتِ (*es-Sâlihât*) ...İyi işler (cem-i müennes)

Birazdan kelimenin anlaşılması için daha detaylı bilgiler verilecektir ama bunlardan önce şunun bilinmesi gerekmektedir. Kur'an'da 60 kez **الصَّالِحَاتِ** (*es-Sâlihât*) kalıbında geçen kelimenin tekili **صَالِحَةٌ** (*sâlihâtun*) kelimesidir ve kelime tekil olarak bu şekilde Kur'an'da hiç

geçmemektedir. Bu kelime الصَّالِحَاتِ (es-Sâlihât) kalıbında ism-i fâildir ama bir cümlenin fâili-mübtedâsı (öznesi) olarak hiç geçmemektedir. Merfû olarak Nisâ 34. âyet hariç sadece iki yerde daha geçmektedir ama bu iki yerde de kelime bir mevsûfun sıfatıdır.

Kehf 18/46

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا
(velbâkiyâtu-ssâlihâtu)

Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; **ölümsüz olan iyi işler** ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır. (TDV meâli)

Meryem 19/76

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا
(velbâkiyâtu-ssâlihâtu)

Allah, doğru yola gidenlerin hidâyetini artırır. **Sürekli kalan iyi işler**, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı, hem de âkıbetçe daha iyidir. (TDV meâli)

Bu demektir ki Kur'an'ın tamamında kelimenin bir cümlenin mübtedâsı (öznesi) olarak geldiği tek yer Nisâ 34. âyettir. Bu kelimeyle ilgili bilinmesi gereken bir başka durum ise elimizdeki *Âsım b. Behdele kıraati* ve diğer kıraatlerin *İbn Mes'ûd kıraati* ile arasında farklılıklar bulunmaktadır.

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ (Fe's-Sâlihatu kanitatun hafizatun) *Âsım b. Behdele kıraati* ve diğer kıraatler

فَالصَّالِحَاتُ حَافِظَاتٌ (Fe's-Savalihu kavanihun havafizun) *İbn Mes'ûd kıraati*

“Cinnî; *İbn Mes'ûd kıraatinin mânâ itibarıyla daha uygun bir lafız olduğunu söylemektedir.*”⁵

Her iki okuyuşta da kelime sonuçta cem-i müennestir. *İbn Mes'ûd kıraatindeki* kalıplar “cem-i teksir” şeklinde ifade edilen kuralsız çoğulların müennes sığasıdır. Fakat kelimenin الصَّالِحَاتِ (es-Sâlihât) şeklinde geçtiği yerlerin tamamında “akılsız ve iradesiz” bir varlığın ismi olmasından ve sadece Nisâ 34. âyette mübtedâ olarak gelmesinden dolayı *İbn Mes'ûd kıraati* (eğer kelimenin öznesi kadınlarsa) daha uygun gözükmektedir.

Bu durumda kelimenin sözlük mânâları üzerinde durmak gerekecektir. Hemen belirtelim ki bu kelime kalıp olarak sülâsî mücerred (yalın) bir fiilin ism-i fâilidir yani türemiş bir kelimedir. Dolayısıyla kelimenin anlamının tespiti yalın kökü üzerinden olmak zorundadır.

صَلَحَ..... صَلَحًا – صَلُوحًا – صَلَاحِيَّةً
olmak.

صَلَحَتْ حَالُ الْمَرِيضِ..... hastanın durumu iyileşti.

هَذَا الْأَمْرُ لَا يَصْلُحُ لَكَ..... Bu sana yakışmaz / bu iş sana uygun değil.

صَلَحَ..... İffetli ve haysiyetli olmak, faziletli olmak, sâlih olmak.

صَالِحٌ – صَلَاحٌ (ج) – صَلَاحُونَ..... İyi, sâlih, doğru.

⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'an*, c.5.s.172 — Râzî / Tefsir-i Kebir / c.8.s.19.

صَوَالِحُ – صَالِحَاتُ (ج) صَالِحَةٌ..... Uygun, elverişli, geçerli, fayda, menfaat, iyi.
نُفُودٌ صَالِحَةٌ.....Geçerli akçe.
صَالِحٌ لِلْعَمَلِ.....İşe yarar.
أَرْضٌ صَالِحَةٌ لِلزَّرَاعَةِ.....Tarıma elverişli yer.
مِيَاهٌ صَالِحَةٌ لِلشُّرْبِ.....İçmeye elverişli su.

(Yrd. Doç. Dr. İlyas Karlı / Yeni Sözlük s.1429)

الصَّلَاحُ / Salah, فَسَادٌ (fesad) sözcüğünün zıddıdır, “bir şeyin itidal üzere olması” anlamına gelir.

صُلْحٌ /Sulhun sözcüğü ise sadece insanlar arasında bulunan nifarı; birbirinden sakınma, kaçınma, uzak durma hâlini ya da nefreti izale etmek ortadan kaldırmak” anlamında kullanılır.

Yüce Allah’ın kullarını اِصْلَاحٌ /ıslah etmesi:

- Bazen onu sâlih biri olarak yaratması şeklinde olur.
- Bazen onda bulunan fesadı, bozukluğu izale etmesi, ortadan kaldırması şeklinde olur.
- Bazen de kulunu lehine salaha hükmederek olur.

(R. el-İsfahânî / el-Müfredât SLH md)

Kelimenin sözlük mânâlarından ön plana çıkan anlamı “bir şeyin olması gereken hâl üzere bulunması, îtidal üzere olması” şeklindedir. Meselâ, kelimenin “hasta iyileşti” şeklindeki anlamına bakalım. Bir kişinin hastalanması normal ve îtidal üzere olduğu hâl değildir. Hastalıktan salâh oldu demek zaten olması gereken îtidalli hâline döndü anlamına gelmektedir. Yine kelimenin “sulh” anlamını ele alalım. Savaş, karşılıklı nefret, ilişkileri kesme, uzaklaşma gibi durumlar “îtidalli” olmayan durumlardır. İnsanların “sulh” yapması demek zaten olmaları gereken îtidalli duruma dönmeleri demektir. Nitekim kelime bu anlamda Kur’an’da da kullanılmıştır.

Nisâ/128

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا
وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرًا

(sulhâ(an) ve-ssulhu)

Eğer bir kadın kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, aralarında bir **sulh yapmalarında** onlara günah yoktur. Sulh (dâima) hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve Allah’tan korkarsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

(TDV meâli)

Normalleşmek, normale dönmek, olması gereken hâle dönmek anlamına gelen الصُّلْحُ (sulh) kelimesi sülâsî mücerred 5. bab’tan gelen bir kelimedir. Kelimenin sözlük anlamlarına dikkat edilirse sülâsî mücerred (yalın) kökünde kazandığı anlamların tamamı geçişsiz anlamlardır. Zaten kelimenin geçişli olarak “düzeltmek, îtidalli yapmak, iyileştirmek” anlamındaki hâli olan اِصْلَاحٌ (eslaha) kelimesi Kur’an’da da birçok kere geçmektedir.

Bu kelime Kur'an'da hem maddî hem de mânevî açıdan “hastalıktan ârî olmak” anlamlarında kullanılmıştır. Meselâ, şu âyette kelimenin kastettiği anlam somut mânâda maddî bir anlamdır.

Enbiyâ/90

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ

Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahya'yı verdik; eşini de kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar (bütün bu peygamberler), hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler. (TDV meâli)

Bu meâlin yazarlarının “elverişli kıldık” anlamını verdiği *أَصْلَحْنَا* (*eslahna*) kelimesi *Zekeriya kıssaları* bağlamında anlatılan Yahya'nın doğumu ile alâkalı bir durumdur. Her hâlükârda kastedilen mânâ mânevî değil maddî bir mânâdır. Fakat aynı kalıp başka âyetlerde mânevî durumlar için kullanılmıştır.

Nûr 24/5

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir. (TDV meâli)

Bu âyetteki *وَأَصْلَحُوا* (*eslahu*) kelimesinin kastettiği mânâ ise mânevî bir mânâdır. İster mânevî isterse maddî anlamda kullanılsın kelimenin geçişsiz anlamı “îtidal üzere olmak / zaten olunması gereken hâl üzere olmak”; geçişli hâli ise “îtidale getirmek / olması gereken hâle getirmek” şeklindedir.

Nisâ 34. âyetteki *فَالصَّالِحَاتُ* (*fe's-sâlihât*) kelimesini anlamamızı zorlaştıran durumlardan biri de kelimenin hem ıstılâhî bir terim hem de ıstılâhî olmayan bir terim olarak kullanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa bu kelime her kadın ve erkek için hatta akılsız ve iradesiz varlıklar için de kullanılabilir. Meselâ:

هَذَا الْوَلَدُ صَالِحٌ..... Bu çocuk sağlıklıdır.

أَرْضٌ صَالِحَةٌ لِلزَّرَاعَةِ..... Tarıma elverişli yer.

مِيَاهٌ صَالِحَةٌ لِلشُّرْبِ..... İçmeye elverişli su.

تِلْكَ النِّسَاءُ صَالِحَاتٌ..... Şu kadınlar iyidir. / Şu kadınlar sağlıklıdır.

Canlı-cansız, akıllı-akılsız varlıkları da tanımlayan bu kelime, anlamını içinde geçtiği cümleden yani bağlamından almaktadır. Eğer cümlenin bağlamında akıllı ve iradeli bir varlıktan bahsediliyorsa o akıllı ve iradeli varlığı, akılsız ve iradesiz bir varlıktan bahsediliyorsa o akılsız ve iradesiz varlığı tanımlayabilmektedir. Nisâ 34. âyetteki kullanımında olduğu gibi tek başına âyetteki *فَالصَّالِحَاتُ* (*fe's-sâlihât*) şeklinde geçtiğinde cümlenin bağlamına bakılmalı ve o bağlam üzerinden kelimeye anlam belirlenmelidir. Müfessir ve meâl yazarları kelime *فَالصَّالِحَاتُ* (*fe's-sâlihât*) geçmiş olmasına rağmen bu kelimeye zımnen “imân eden ve iyi olan

kadınlar” anlamı yüklemişlerdir. Oysa ne âyetin kendisinde ne öncesinde ne de sonrasında kelimeye zımnen “imân eden” şeklinde bir anlam vermemizi gerektirecek bir durum yoktur. Çünkü hem Nisâ 34. âyet hem de âyetin içinde geçtiği pasaj “imân eden erkek ve kadından” değil imân etsin ya da etmesin tüm kadınlar ve erkeklerden bahsetmektedir. Nitekim âyetin başındaki ‘er-Rical’ ve ‘en-Nisâ’ kelimelerinin mümin kadınlar veya mümin erkeklerden bahsetmediğini, genel olarak kadın ve erkek türünün tamamından bahsettiğini önceki bölümlerde ortaya koymuştuk.

Müfessir ve meâl yazarlarının فَالصَّالِحَاتُ (fe’s-sâlihat) kelimesine zımnen yükledikleri “imân eden iyi kadınlar” anlamı, devamında gelen kelimelere yükledikleri ‘indî’ anlamlardan kaynaklanmaktadır. Yani bağlamı dikkate alan müfessirler bağlamın “imân eden” kadınlarla alâkalı olduğuna hükmettikleri için arka plana böyle bir mânâ yüklemişlerdir. Örnek olsun diye meâllerden birkaçının cümleye nasıl bir anlam verdiği bakalım.

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

(fe-ssâlihâtu kânitâtun hâfizâtun lilğaybi bimâ hafıza(A)llâh)

Sâliha kadınlar, gönülden (Allah'a), itaat edenler, Allah nasıl koruduysa görünmeyeni koruyanlardır. (Ali Bulaç meâli)

Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. (Diyaret Vakfi meâli)

Erdemli kadınlar, (Tanrı'nın yasına) boyun eğen ve ALLAH'ın korumasını emrettiği (onur ve iffetlerini) tek başlarına bile olsalar korurlar. (Edip Yüksel meâli)

İyi ahlâklı kadınlar; bağlılık gösteren ve Allah'ın korumasını istediğini, kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. (Erhan Aktaş meâli)

Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah'a) boyun eğen, hem de Allah'ın koruduğu (iffeti, eşlerinin) yokluğunda da koruyan kadınlardır. (Mustafa İslamoğlu meâli)

İyi kadınlar, Allah'a itaat edenler ve Allah'ın korumasına karşılık yalnızken kendilerini koruyanlardır. (Süleymaniye Vakfi meâli)

Cümleye verilen bu meâllerin hepsinde de âyette geçen فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ (fe’s sâlihatu kainataton) ifadesine “Allah’a itaat eden iyi kadınlar / Allah’a itaat eden dürüst ve erdemli kadınlar / Bağlılık gösteren iyi ahlâklı kadınlar” şeklinde anlam verilmiştir. Hemen belirtelim ki فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ (fe’s sâlihatu kainataton) cümlesinde ‘kanitaton billahi’ şeklinde bir kelime yoktur. Yani cümleye “Allah’a itaat ederler” şeklinde anlam verilmesi mümkün değildir. Kaldı ki cümleye ‘billahi’ şeklinde bir mef’ûl eklemenin cümlenin öncesinde de sonrasında da bir gerekçesi olmadığı gibi aynı zamanda böyle bir çeviri قَانِتَاتٌ (kanitaton) kelimesini “fiil cümlesi” olarak kabul etmek ve ona hazfedilmiş bir mef’ûl tayin etmek anlamına gelecektir.

Bunun yanında böyle bir çeviri “dürüst, erdemli veya iyi” olmayı sadece Allah’a itaat eden, mümin kadınların en iyilerine hasretmek olacak ve onların dışında kalanların bu vasfa sahip olmayacağı anlamına gelecektir. Hatırlanacağı gibi biraz önce Kur’an’ın her mümini sâlih olarak nitelediğini belirtmiştik. Âyeti tekrar alalım.

Tahrîm 66/4

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz, (yerinde olur). Çünkü kalpleriniz sapmıştı. Ve eğer Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilirsiniz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin iyileridir. Bunların ardından melekler de (ona) yardımcısıdır. (TDV meâli)

Âyetteki *وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ* (*sâlihu-lmu/minîn*) ifadesi gâyet açık bir şekilde “müminlerin sâlih olanları / müminlerden sâlih olanlar / müminlerin içindeki sâlih kişiler” anlamına gelmektedir. Yani “sâlih” olmak her müminin vasfı olmamaktadır. Bu durumda âyette geçen *فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ* (*fe's sâlihatu kainatun*) ifadesine meâllerde olduğu gibi “iyi kadınlar Allah’a itaat edenlerdir” gibi dar kapsamlı” bir mânâ verilmesi durumunda “iyi, erdemli, ahlâklı” olmak sadece belli bir kesimin özelliği olmak zorunda kalacaktır. Oysa âyette “Allah’a itaat” şeklinde bir kelime yoktur ve âyetin öncesi ve sonrası “özel kadınlardan” değil tam tersi kadınların tamamından bahsetmektedir. Kelimelere verilecek anlamların da tüm kadın türünü kapsayacak şekilde olması gerekmektedir.

Cümlede tek başına geçen *قَانِتَاتٌ* (*kānitātun*) kelimesini sanki orada ‘*billahi*’ kelimesi varmış gibi çevirmek mümkün müdür? Yani kelime tek başına *قَانِتَاتٌ* (*kānitātun*) şeklinde “Allah” kelimesi olmadan “Allah’a itaat etmek” anlamına gelir mi?

Nahl 16/120

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
(*kāniten li(A)llāhi*)

İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi. (TDV meâli)

Ahzâb 33/31

وَمَنْ يَقْنُتْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِيهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا
(*yaknut minkunne li(A)llāhi*)

Sizden kim, Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır. (TDV meâli)

Âl-i İmrân 3/43

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ
(*u-knutî lirabbiki*)

Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil. (TDV meâli)

Bakara 2/238

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ
(vekûmû li(A)llâhi kânitîn(e))

Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın. (TDV meâli)

Rûm 30/26

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ
(kullun lehu kânitûn(e))

Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir. (TDV meâli)

Bakara 2/116

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ
(kullun lehu kânitûn(e))

“Allah çocuk edindi” dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir. (TDV meâli)

Eğer meâl ve tefsir yazarlarının yaptığı gibi kelimenin tek başına قَانِتَاتٌ (kanitatun) şeklindeki kullanımları “Allah’a itaat” anlamına gelseydi bu âyetlerin hepsindeki mef’ûllerin tamamı gereksiz kullanımlar olurdu. Kelime قَانِتَاتٌ (kanitatun) şeklinde tek başına gelse de “Allah’a itaat eden” yukarıdaki âyetlerde olduğu gibi اِقْنِي لِرَبِّكَ (ukniti li rabbiki) şeklinde gelse de “Allah’a itaat eden” anlamına asla gelemez.

Meâl ve tefsir yazarlarının tek başına gelmesine rağmen قَانِتَاتٌ (kanitatun) kelimesine sanki cümlede بِاللَّهِ (billahi) kelimesi varmış gibi mânâ vermelerinin temelinde Kur’an kelimeleri değil rivâyetler üzerinden şekillendirilmiş anlayışlar vardır. Başından beri âyeti erkeklerin kadınlar üzerindeki üstünlüğüne göre kurgulayan ulemâ tüm kelimelere bu yönde mânâ vermiş ve hatta bu yönde fıkıh oluşturmuştur. Anlamaya çalıştığımız bu cümleye de “dürüst ve erdemli kadınlar Allah’a itaat edenlerdir” gibi bir mânâ vererek “dürüst ve erdemli” olmayı sadece “mümin kadınların iyilerine” has kılmış, onlar dışındakilerin dürüst ve erdemli olamayacağı gibi bir arka planın oluşmasına neden olmuştur. Meselâ, şu meâli ele alalım.

Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah’a) boyun eğen, hem de Allah’ın koruduğu (iffeti, eşlerinin) yokluğunda da koruyan kadınlardır.

(Mustafa İslamoğlu meâli)

Âyetten bu şekilde meâl elde etmek mümkün değildir ama bunu göz ardı etsek bile farzımuhal Allah’a boyun eğmeyen kadınlar eşlerinin yokluğunda iffet ve namuslarını korumamakta mıdır? Şu “iffet ve namus” denilen şey sadece Allah’a boyun eğen kadınlara has bir şey midir? Yahut erdemlilik, namuslu olmak, kocalarının yokluğunda namus ve iffeti korumak, iyi olmak sadece müminlerden iyi kadınların elde edebileceği şeyler midir? Meselâ, imân etmeyen aynı zamanda hâin olan kadınlarla evli olan, hatta onlardan çocuk edinen Lut ve Nuh namussuz, iffetsiz, kocalarının yokluğunda iffetlerini korumayan kadınlarla mı evlenmişlerdir? Hadi

diyelim ki evlendiklerinde bu kadınlar öyle değildi de sonradan öyle oldular. Fakat sonradan böyle olsalar bile Nuh ve Lut bu kadınları nikâhlarında tutmaya devam etmiş, onlar helâk oluncaya kadar da evli kalmışlardır. Bu arada Nuh ve Lut'un nüşûzdan (şirretlik ve geçimsizlik) daha beterini yapan karılarına “önce nasihat etiklerine, ardından yataklarda yalnız bıraktıklarına, en sonunda da dayak attıklarına” dâir Kur'an'dan hiçbir habere rastlanmamaktadır.

Eğer “iffet ve namuslu olmak” denilen şey bir kadının kendisini yabancı erkeklerden koruması ise böyle bir şey sadece imân eden kadınların en iyilerine has bir durum değildir. İmân etmeyen kadınları iffetsiz ve namustan yoksun olarak nitelemek haksızlığın en büyüklerinden biri olacaktır. Aynı şekilde “erdemlilik ve iyilik” de mümin kadınların sâliha olanlarına has bir durum değildir. Mümin olmadığı hâlde fakirlere sahip çıkan, iyilik yapmaktan asla geri durmayan, haksızlıklara karşı çıkan, yalan söylemeyen, zinâ yapmayan, hırsızlığın yakınından bile geçmeyen, emânete riâyet eden, ticaretinden arkadaşlığına kadar vefâlı davranan, tabiatı koruyan, hayvanlara sahip çıkan, köprü altı çocuklarına kol kanat geren, yetimler için varını yoğunu harcayan, başkasının namusuna göz dikmeyen ve daha bir çok güzel özelliklere sahip milyonlarca insan bulmak mümkündür.

Âyette geçen فَالصَّالِحَاتُ (*fe's-Sâlihatu*) kelimesini alâkası olmadığı hâlde, kelimenin öncesi ve sonrası da bundan bahsetmemesine rağmen “imân eden kadınların iyisi” şeklinde mânâ vermek asla doğru değildir. Bu âyette kadın ve erkeğin imânından bahsedilmektedir. Bu âyet başından beri hatta daha önceki âyetlerden beri kadınlar ve erkekler için ölçüler belirleyen âyetlerdir. Hukuka temel alınması gereken çerçeveleri belirleyen âyettir. Aslında فَالصَّالِحَاتُ (*fe's-Sâlihatu*) kelimesine “iyi kadınlar” anlamı vermek doğrudur ama iyi kadın olmayı sadece Allah'a boyun eğen, müminlerin iyisi olan kadınlara has kılmak doğru değildir. Üstelik iyi kadın olmak başka bir şey, iyi mümine olmak bambaşka bir şeydir.

Tam burada haklı olarak şu soru çıkacaktır. Mümin olmayan kadınlar da sâliha olarak nitelenebilir mi? Mümin olmayan kadın ve erkeğin sâlih ameller yapması mümkün müdür?

Az önce صَلِحَةٌ / صَلِحَةٌ (*sâlihun-sâlihatun*) kavramlarının anlamlarını içinde geçtiği cümlenin bağlamına göre aldığını belirtmiş, içmeye uygun olan sağlıklı suya da tarıma uygun sağlıklı araziye de صَلِحَةٌ (*sâlihatun*) dendiğini örnekler vererek belirtmiştik. Anlamaya çalıştığımız cümlenin kendisinden öncesinde kadınların ya da erkeklerin sâlihliğinden bahseden bir şey yoktur.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

Allah'ın onların (kadın ve erkeğin) bâzısını bâzısına göre çoğalabilir hale getirmesinden dolayı, erkekler de kadınlar üzerinden ortaya çıkarlar ve devamlılıklarını sağlarlar, (her ikisinin de ortaklaşa sahip oldukları) kendi mallarından talep sahibi olmaları buna (kadının çoğalabilir olmasına) göredir...

فَالصَّالِحَاتُ (*fe's-Sâlihatu*) kelimesinin sözlük mânâlarını vermiş ve bu kelimenin “îtidal üzere olmak, olması gereken hâl üzere olmak, maddî-mânevî hastalıktan kurtulmuş olmak” gibi anlamları olduğunu belirtmiştik. Kelime; -mü'min olsun ya da olmasın- bir kadının sâliha olması demek “içinde bulunduğu duruma uygun davranması, olması gereken hâl üzere bulunması, düzgün olması” mânâsına gelmektedir.

Âyetteki قَانِتَاتٌ (*kanitatu*) kelimesi ق ن ت (*qaf+nun+te*) kök harflerinden türemiş cem-i müennes ism-i fâil kalıbında bir kelimedir ve Kur'an'da bu kelime 11 kez geçmektedir.

الْقُنُوتُ (*kunut*): mütevâzî, alçak gönüllü olmanın yanında itaati de sürdürme, itaatten ayrılmama anlamına gelmektedir.

(R. *el-İsfahânî / el-Müfredât KNT md*)

Herhangi bir konuda itaat göstermek demek kişinin üstüne düşeni yapması anlamına gelmektedir. Akıllı ve iradeli varlıkların itaati; biri tarafından boyunduruk altına alınmak değil kendi aklı ve iradesi ile üstüne düşeni bile isteye yapmak şeklinde olmak zorundadır. Çünkü bunun dışında iyi olan bir şey dahî olsa kişiyi istemediği hâlde bir şeye uymaya zorlamak asla itaat anlamına gelmemektedir. İtaat denilen şeyin içinde seve seve de olsa kişinin üstüne vazîfe olmayan görevleri yüklenmesi de yoktur. Bu duruma قَانِتَاتٌ فَالصَّالِحَاتُ (*fe's sâlihatu kanitatu*) ifadesinin anlamı “**düzgün kadınlar, üzerine düşeni mütevâzîlikle yerine getirenlerdir**” şeklinde olmalıdır.

Fakat cümlenin devamını göz önüne aldığımızda sülâsî mücerred bir kökün ism-i fâili olan قَانِتَاتٌ (*kanitatu*) kelimesinin fiil gibi amel etmesi de mümkündür. Kelimenin fiil gibi amel edemeyeceği devamındaki cümlenin i'râbına bağlıdır. Çünkü bu cümle de bir önceki cümle gibi iç içe geçmiş birkaç cümleden meydana gelmiştir. Üstelik cümlede iki tane harf-i cer olması zaten en az bir tane fiilin varlığını zorunlu hâlde getirmektedir. Cümlenin ilk üç kelimesinin (فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ) (*Fe's-Sâlihatu kanitatu hafizatu*) üçü de şibhî fiildir ve hepsinde de fiil gibi amel etme durumu vardır. Bu durumda cümlenin ilk iki kelimesine verdiğimiz mânâyı tekrar vererek cümlenin devamındaki kelimelere geçelim:

فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ... “**Düzgün kadınlar, üzerlerine düşeni mütevâzîlikle yerine getirenlerdir**”.